

GENDER TENGLIGI VA HUQUQIY KAFOLATLAR: AYOLLAR HUQUQLARI, SIYOSIY FAOLLIK VA ZO'RAVONLIKKA QARSHI KURASH BO'YICHA XALQARO TAJRIBA

Babadjanova Nodira Abdullayevna

O'zDJTU O'zbekiston tarixi kafedrası dotsenti

Tel:+998 (97) 449-79-00

E-mail: nodiraxon.b@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18708870>

Annotatsiya

Maqolada gender tengligini ta'minlashning huquqiy kafolatlari, ayollar huquqlarini himoya qilishning xalqaro mexanizmlari, ularning siyosiy faolligini oshirish hamda genderni asoslangan zo'rvonlikka qarshi kurashning zamonaviy yondashuvlari ilmiy jihatdan tahlil etiladi. BMT, Yevropa Kengashi va Jahon banki kabi xalqaro institutlar hujjatlari asosida gender siyosatining normativ-huquqiy asoslari o'rganiladi. Shuningdek, xalqaro tajribani milliy huquqiy tizimlarga tatbiq etishning dolzarb jihatlari ochib beriladi.

Kalit so'zlar: gender tengligi, ayollar huquqlari, huquqiy kafolatlar, siyosiy ishtirok, zo'rvonlikka qarshi kurash, xalqaro standartlar, gender siyosati.

Annotation

The article provides a comprehensive analysis of legal guarantees of gender equality, international mechanisms for the protection of women's rights, enhancement of women's political participation, and modern approaches to combating gender-based violence. Based on documents of the United Nations, the Council of Europe, and the World Bank, the normative and legal foundations of gender policy are examined. The study substantiates the relevance of adapting international experience to national legal systems.

Keywords: gender equality, women's rights, legal guarantees, political participation, combating violence, international standards, gender policy.

Аннотация: В статье проводится комплексный анализ правовых гарантий гендерного равенства, международных механизмов защиты прав женщин, повышения их политической активности и борьбы с гендерным насилием. На основе документов ООН, Совета Европы и Всемирного банка раскрываются нормативно-правовые основы гендерной политики. Обоснована необходимость адаптации международного опыта к национальным правовым системам.

Ключевые слова: гендерное равенство, права женщин, правовые гарантии, политическое участие, борьба с насилием, международные стандарты, гендерная политика.

Gender tengligi bugungi globallashuv sharoitida ijtimoiy taraqqiyot, demokratik boshqaruv va barqaror rivojlanishning muhim ko'rsatkichlaridan biri sifatida qaralmoqda. Ayollar va erkaklar uchun teng huquq va imkoniyatlarni ta'minlash masalasi nafaqat inson huquqlari tizimining ajralmas qismi, balki siyosiy institutlarning samaradorligi, iqtisodiy o'sish sur'atlari va jamiyatdagi ijtimoiy barqarorlik darajasi bilan bevosita bog'liqdir. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, gender tengligi yuqori bo'lgan mamlakatlarda davlat boshqaruvi institutlari nisbatan shaffof, ijtimoiy siyosat inklyuziv va iqtisodiy resurslardan foydalanish samaraliroq bo'ladi. Shu bois gender tengligi masalasi so'nggi o'n yilliklarda global siyosiy kun tartibining

ustuvor yo'nalishiga aylandi va ko'plab xalqaro tashkilotlar tomonidan strategik maqsad sifatida ilgari surilmoqda [1].

Gender tengligi tushunchasi faqat erkaklar va ayollar o'rtasida huquqiy tenglikni e'lon qilish bilan cheklanmaydi. U real hayotda teng imkoniyatlar yaratish, diskriminatsiyaning yashirin va ochiq shakllarini bartaraf etish, ijtimoiy stereotiplarni yumshatish hamda ayollarning qaror qabul qilish jarayonlaridagi ishtirokini kengaytirishni ham o'z ichiga oladi. Aynan shu jihatlar gender tengligini murakkab, ko'p qirrali ijtimoiy-huquqiy hodisa sifatida talqin etishga asos bo'ladi. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda gender tengligi nafaqat huquqiy norma, balki ijtimoiy institutlar faoliyatining sifat ko'rsatkichi sifatida ham baholanmoqda.

Xalqaro huquq tizimida gender tengligi masalasi universal va mintaqaviy hujjatlar orqali mustahkamlangan. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi inson huquqlarining ajralmasligi va tengligi prinsipini e'tirof etib, jinsga asoslangan kamsitishning har qanday shaklini rad etadi [1]. Ushbu hujjat keyinchalik qabul qilingan ko'plab xalqaro shartnomalar va konvensiyalar uchun normativ asos vazifasini bajardi. Xususan, "Ayollarga nisbatan kamsitishlarning barcha shakllarini bartaraf etish to'g'risida"gi Konvensiya (CEDAW) ayollar huquqlarini himoya qilish bo'yicha eng muhim xalqaro hujjatlardan biri hisoblanadi [2]. Mazkur konvensiyada ayollarning siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy sohalaridagi huquqlari kompleks tarzda yoritilib, ishtirokchi davlatlarga ularni ta'minlash bo'yicha aniq majburiyatlar yuklatilgan.

CEDAW Konvensiyasining ahamiyati shundaki, u faqat deklarativ normalar bilan cheklanib qolmay, davlatlardan ayollarga nisbatan kamsitishni bartaraf etishga qaratilgan faol siyosat yuritishni talab etadi. Konvensiya doirasida gender tengligini ta'minlash davlat siyosatining ajralmas qismi sifatida qaraladi va bu borada qonunchilikni takomillashtirish, institutlarni mustahkamlash hamda ijtimoiy ongni o'zgartirish zarurligi ta'kidlanadi. Shu jihatdan, xalqaro huquqiy mexanizmlar gender tengligini faqat huquqiy norma sifatida emas, balki amaliy siyosiy vazifa sifatida ham ilgari suradi.

Ayollar huquqlarining ta'minlanish darajasi ko'p jihatdan ularning siyosiy faolligi va qaror qabul qilish jarayonlaridagi ishtiroki bilan belgilanadi. Siyosiy sohada ayollarning yetarli darajada vakillikka ega bo'lishi jamiyat manfaatlarini to'liqroq ifodalash, ijtimoiy siyosatning adolatli va muvozanatli bo'lishiga xizmat qiladi. Xalqaro amaliyotda ayollarning siyosiy ishtirokini kengaytirish uchun turli mexanizmlar ishlab chiqilgan bo'lib, ulardan eng keng tarqalgani kvotalar tizimidir [3]. Kvotalar ayollarning parlament, mahalliy kengashlar va siyosiy partiyalar rahbar organlaridagi ulushini oshirishga xizmat qiladi.

Skandinaviya mamlakatlari tajribasi ayollarning siyosiy faolligini oshirishda institutsional yondashuvning samaradorligini yaqqol namoyon etadi. Norvegiya, Shvetsiya va Finlyandiya kabi davlatlarda ayollarning parlamentdagi ulushi 40–45 foizdan yuqori bo'lib, bu gender tengligi siyosiy darajada izchil amalga oshirilayotganidan dalolat beradi. Ushbu mamlakatlarda gender masalalari nafaqat ayollar muammosi sifatida, balki umumjamiyat rivojiga ta'sir qiluvchi omil sifatida qaraladi. Natijada siyosiy qarorlar qabul qilish jarayonida ijtimoiy ehtiyojlar kengroq spektrda inobatga olinadi.

Gender tengligi bilan bog'liq eng dolzarb muammolardan biri ayollarga nisbatan zo'ravonlik masalasidir. Genderga asoslangan zo'ravonlik inson huquqlarining jiddiy buzilishi bo'lib, u nafaqat individual shaxsga, balki jamiyatning ijtimoiy salomatligiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Xalqaro hamjamiyat ushbu muammoni global xavf sifatida baholab, unga qarshi

kurashish bo'yicha kompleks yondashuvlarni ishlab chiqdi. Yevropa Kengashining Istanbul Konvensiyasi ayollarga nisbatan zo'ravonlikning oldini olish, jabrlanuvchilarni himoya qilish va aybdorlarni javobgarlikka tortish bo'yicha eng mukammal xalqaro huquqiy mexanizmlardan biri hisoblanadi [4].

Istanbul Konvensiyasining asosiy afzalligi shundaki, u zo'ravonlikka qarshi kurashni faqat jinoyat-huquqiy choralar bilan cheklamaydi. Unda profilaktika, ta'lim, ijtimoiy xizmatlar va institutlararo hamkorlik masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, zo'ravonlikka qarshi kurashda huquqni muhofaza qiluvchi organlar, sud tizimi, sog'liqni saqlash va ijtimoiy himoya institutlarining o'zaro integratsiyalashgan hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Aynan shu yondashuv zo'ravonlik holatlarini kamaytirish va jabrlanuvchilarning huquqiy hamda psixologik himoyasini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Xalqaro tajribani milliy huquqiy tizimlarga tatbiq etish gender tengligini ta'minlash yo'lidagi muhim, ammo murakkab jarayondir. Har bir davlatning ijtimoiy-madaniy xususiyatlari, huquqiy an'analari va institutsional imkoniyatlari turlicha bo'lgani sababli xalqaro standartlarni bevosita ko'chirib qo'llash doimo ham samarali bo'lavermaydi. Shu bois implementatsiya jarayonida moslashuvchan yondashuv, bosqichma-bosqich islohotlar va jamoatchilik ishtiroki muhim ahamiyat kasb etadi [5]. Gender ekspertizasi institutini joriy etish, normativ-huquqiy hujjatlarni muntazam monitoring qilish va jamoatchilik nazoratini kuchaytirish bu borada samarali mexanizmlar sifatida namoyon bo'lmoqda.

Ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, gender tengligini ta'minlashda faqat huquqiy bazani yaratish yetarli emas. Qonunlar va strategiyalar real hayotda ishlashi uchun institutsional salohiyat, moliyaviy resurslar va ijtimoiy ongning tayyorligi muhim rol o'ynaydi. Gender madaniyatini shakllantirish, ta'lim tizimida tenglik g'oyalarini targ'ib qilish va ommaviy axborot vositalarida stereotiplarga qarshi kurashish ushbu jarayonning ajralmas qismi hisoblanadi. Xalqaro tajriba asosida ishlab chiqilgan kompleks yondashuvlar milliy siyosatda izchil amalga oshirilgandagina barqaror natijalarga erishish mumkin.

Umuman olganda, gender tengligi va ayollar huquqlarini ta'minlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi bo'lishi lozim. Xalqaro huquqiy tajribani chuqur tahlil qilish va uni milliy sharoitlarga moslashtirish orqali ayollarning siyosiy faolligi, huquqiy himoyasi va ijtimoiy mavqeini mustahkamlash mumkin. Bu esa jamiyatning barqaror, adolatli va inklyuziv rivojlanishiga xizmat qiladi hamda global miqyosda inson huquqlarini ta'minlash borasidagi umumiy sa'y-harakatlarga munosib hissa qo'shadi.

References:

1. United Nations. Universal Declaration of Human Rights. New York: United Nations General Assembly, 1948.
2. United Nations. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW). New York: United Nations, 1979.
3. Inter-Parliamentary Union. Women in Parliament: Global Trends. Geneva: IPU, 2022.
4. Council of Europe. Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention). Istanbul: Council of Europe, 2011.
5. World Bank. Gender Equality and Women's Empowerment: Policy Approaches and Global Experience. Washington, DC: World Bank Publications, 2020.